

názory & vzdělávání

Malé a střední podnikání

Lucie Tungul, Milan Pleva a Petr Šeda

Policy Paper č. 2/2019

názory & vzdělávání

Situace

Malé a střední firmy (MSF) představují 99,9 % všech firem v České republice, produkují přibližně 40 % HDP, podílejí se na více než polovině českého exportu, tvoří 54,7 % celkové české přidané hodnoty a 67,2 % celkové zaměstnanosti. Produktivita českých MSF je kolem 22 800 Euro, což je o něco málo nad polovinou průměru EU (43 900 Euro). Mezi lety 2013 a 2017 výrazně vzrostla jejich přidaná hodnota (22,1 %), ale jejich míra zaměstnanosti stoupla jen o 1,8 %. České malé a střední podnikání je navzdory růstu podílu na přidané hodnotě a produktivitě dlouhodobě pod svým potenciálem, k čemuž přispívá celá řada faktorů. Podle pravidelných zpráv EU jsou hlavními problémy českých SMF malá internacionalizace a velká administrativní zátěž. Dále je třeba posílit podnikatelské aktivity u některých skupin obyvatel, zejména žen, mladých lidí a nezaměstnaných, kteří nejméně využívají dostupné podpůrné služby podnikatelům. Je potřeba také zlepšit přístup k alternativním formám financování, podporovat návrat odpovědných podnikatelů, kteří se dříve rozhodli podnikání opustit, a zlepšit přístup podnikatelů k informacím tak, aby se maximálně předcházelo bankrotům.

Dne 22. března 2019 pořádal politický institut TOPAZ s podporou nadace Konrad Adenauer Stiftung a pod záštitou paní poslankyně Heleny Langšádlové (TOP 09) neveřejný kulatý stůl na téma sociální a rodinné podnikání, kterého se zúčastnili zástupci Ministerstva práce a sociálních věcí, Asociace rodinných firem, rodinných firem a firem věnujících se sociálnímu podnikání. Diskutující zhodnotili současný stav v oblasti sociálního a rodinného podnikání, upozornili na pozitiva i negativa současného právního stavu a na problémy z praxe, na které naráží. Mezi nejčastěji zmíněnými problémy uvedli netransparentnost českého legislativního prostředí, omezenou možnost kombinovat rodinný a pracovní život, komplikovaný přístup ke komerčním úvěrům, chybějící informační systém, kde by se podnikatelé dozvěděli, jaké jsou jejich povinnosti vůči státu a nesystematický kontrolní mechanismus českých úřadů.

názory & vzdělávání

Rodinné podnikání

Rodinné firmy se potýkají se stejnými problémy jako jiné firmy, především velkou administrativní zátěží. Specifické problémy jako předávání firmy, přebírání firmy (více než 70 % českých firem nepřežije předání firmy mezi generacemi a jejich počet stoupá), vztahy mezi rodinnými příslušníky, budování nové generace a další jsou sice zásadní problémy rodinných firem, ale na druhou stranu se této oblasti netýká státní politika a ani by neměla. Hlavní potřebou jsou tedy menší negativní zásahy státu, které omezují malé a střední podnikání obecně. Konceptu rodinného podnikání chybí definice rodinné firmy, ale místo legislativy, která by řešila výhody pro rodinné firmy, by byla dobrá obecná podpora malého a středního podnikání českých firem.

Definici rodinné firmy nepotřebujeme ani tak kvůli poskytování nějakých výhod, jako spíše pro ujasnění některých prvků (třeba daňové politiky). Nejednalo by se ale o zákonnou, ale pracovní definici. Vytvoření státních podpor specificky pro rodinné firmy by mohlo vést k podvodným praktikám, jak získat dotace, kupříkladu skrze fiktivní zaměstnávání členů rodiny. Jak by tedy stát měl pomoci rodinným firmám, které na trhu hrají stabilizační roli, protože mají mnohem menší fluktuaci zaměstnanců, jsou stabilnější v dobách ekonomické krize a mají určitá neměnná specifika?

Mezi problémy, se kterými se rodinné firmy potýkají, ale které se vztahují na celou řadu jiných malých a středních firem také, patří:

- častá změna zákonných norem, netransparentnost českého legislativního prostředí,
- malá podpora rodin s malými dětmi a obecně omezená možnost kombinovat rodinný a pracovní život,
- omezený přístup ke komerčním úvěrům, které jsou pro ně mnohdy velmi drahé, chybějící poradenské služby o podnikání, nebo posilování rodinných vztahů,
- velká administrativní zátěž,
- chybějící informační systém, kde by se podnikatelé dozvěděli, jaké jsou jejich povinnosti vůči státu,
- nesystematický kontrolní mechanismus českých úřadů.

názory & vzdělávání

Příkladem naopak pozitivní podpory malého a středního podnikání je Finsko, kde mohly vybrané typy firem získat zdarma prostory k podnikání v brownfieldu a po několika letech úspěšného podnikání na ně stát tyto prostory majetkově převedl. Navíc nemusely deset let platit daně. Český stát místo toho podporuje především velké firmy, které se po konci daňových prázdnin přesunují jinam, jejich zisky jsou daněny jinde a jejich přidaná hodnota je pro českou ekonomiku a společnost velmi omezená. Podnikatelé často očekávají, že jim pomůže obec, ale ty mimo zvýhodněného nájmu prostor, nemají možnosti, jak podnikatelům nějak přímo pomoci. Role státu je proto zásadní.

Kontrolní mechanismy se místo na velké firmy zaměřují na ty malé. Bohužel jsou mnohdy neefektivní a bez opory v zákonech. Problémem je systém, kde jsou kontroloři odměňováni podle pochybení, které našli, takže celý systém potom není postaven proklientsky, ale je naopak vůči podnikatelům nepřátelský. Zatímco velké firmy mají právníky, kteří brání jejich zájmy, menší firmy si je nemohou dovolit a dochází k porušování jejich práv a narušení jejich podnikatelských aktivit. Podnikatelé potřebují vědět nejen to, co se má a může kontrolovat, ale i kdo ty kontroly může provádět, kdo je za ně odpovědný a kdo může prohršky penalizovat. Státní úřady si také mezi sebou mnohdy nepředávají informace, které vyžadují od firem a pro ty s malým počtem zaměstnanců je to velké plýtvání zdroji.

V rámci budoucích změn pracovního trhu připravuje Asociace rodinných firem program s pracovním názvem zaměstnanec 4.0, který by měl řešit, jak motivovat zaměstnance průřezově celou firmou s cílem zamezit odchodu zaměstnanců. Na přípravě se podílí i zaměstnavatelé, pojišťovny, ministerstvo obchodu, ministerstvo práce a sociálních věcí, daňoví odborníci a další. Program by měl vytvořit systém bonusů, které by získali zaměstnanci a které by si firmy mohly odečíst z nákladů. Program by měl být připraven během tohoto roku. Motivace by měla být průřezová pro celou firmu, aby jí neodcházeli zaměstnanci. Bude se zabývat mimo jiné návrhem daňového zvýhodnění při bonusech pro zaměstnance, které by si firmy mohly dát do nákladů.

názory & vzdělávání

Box 1: Firma Pleva – Jak zlepšit podnikání rodinných firem (RF)

- Uzákonit statut rodinná firma (RF) a s tím související uvědomění přínosu hodnot, které tyto firmy vytvářejí.
- Provádět kontroly tak, aby více orgánů nekontrolovalo stejné, nebo podobné. Kontroly by neměly být zbytečné příliš časté a kontrolovat, co jim nepřísluší. RF by měla mít možnost dostat zpět neoprávněně vybrané peníze na pokutě a případy i odškodné za neoprávněné jednání státní správy. Úředník státní správy by měl být odpovědný za svá rozhodnutí a za špatná rozhodnutí nést následky. Kontrolní úřady by měly mít stejná pravidla, aby na jednu „věc“ neměly různé názory. Kontrolní orgán by měl poradit a žádat nápravu, než rozdávat pokuty.
- Zákony měnit maximálně jednou do roka, aby se v nich mohly RF orientovat a nezvyšovaly se jim zbytečné náklady.
- Pokud jsou vyhlášeny dotace a pobídky, tak by měly být dostupné i malým firmám, tj. měly by mít stejné podmínky, jako mají např. zahraniční firmy.
- Bylo by dobré dát šanci začínajícím RF, např. na nějakou dobu daňové prázdniny, aby měly možnost vydělané peníze ihned vracet do firmy, tj. investovat do rozvoje firmy. RF rychleji „vyroste“ a následně zaměstná další lidi.
- Podpořit RF, kterou budují manželé společně a mají malé děti.
- Usilovat o to, aby veřejní činitelé neprohlašovali o podnikatelích, že „jsou zloději“ apod. a nešířili tak nevraživost vůči této pracující skupině.

názory & vzdělávání

Sociální podnikání

V oblasti sociálního podnikání se řeší také stejné problémy související obecně s podnikáním, ale některé jsou velmi specifické. Sociální podnikání získává podporu od státu i z Evropských strukturálních fondů. U plateb na zaměstnance se zdravotním hendikepem je zásadním problémem zpětné financování, které přichází s několikaměsíčním zpožděním.

Některé firmy si tak musí brát kontokorent, kterým financují takové meziodboby, z toho platit úroky a navíc je to omezuje při žádostech například o investiční úvěr. V některých případech nepomůže ani Českomoravská záruční a rozvojová banka, protože podpora je velmi složitá a řada společností nesplní podmínky. Jednodušší je získat podporu z Evropského investičního fondu, ale podpora by měla být dlouhodobá a stabilní. V rámci financování by u stabilních firem dlouho působících na trhu velmi pomohla možnost zálohového placení. Mnohdy chybí peníze na investice nebo na další chod již zaběhnutých programů. Přílišný tlak na inovace je z tohoto pohledu problematický. Komerční banky navíc sociální podnikání vnímají jako klasické podnikání a po statutárních orgánech požadují identické podmínky, což silně odráží od využití komerčních úvěrů. I tady je důležitá případná podpora Českomoravské záruční a rozvojové banky.

Speciální program na sociální podnikání má Ministerstvo práce a sociálních věcí, které zavádí nový pilotní program. Tendence je ale podporovat již existující a zaběhlé sociální firmy, než podporovat vznik nových. Zatímco dříve prošlo hodně projektů, dnes jsou kritéria velmi přísná, projde jen velmi malý počet projektů a z peněz je vyčerpáno jen velmi málo. Je nutné, aby ministerstva o svých programech firmy informovaly a komunikace byla co nejotevřenější. Jedním z problémů je chybějící zákon o sociálním podnikání.

názory & vzdělávání

Box 2: Sociální družstvo Stability Olomouc / P-centrum, Naše Café

„V sociálním podnikání nás osobně nejvíce trápí financování. Dotační příležitosti pro rozjezd sociálního podnikání či rozšíření, obecně spojené s vytvářením pracovních míst pro cílové skupiny, jsou dobré. V minulých dotačních obdobích jsme využili podporu za celkem 8,5 mil. korun a díky tomu celý podnik vznikl. Protože ale pracujeme s cílovou skupinou osob po léčbě závislosti, nejsme pak po konci podpory ze strany ESF nijak podporováni. Na rozdíl od sociálních podniků, které zaměstnávají osoby se zdravotním postižením, my nemáme žádnou systematickou finanční podporu již vytvořených pracovních míst pro cílové skupiny. Naše cílová skupina jsou osoby po léčbě závislosti, a ti mají také své specifické potřeby. Musíme mít v kavárně přezaměstnanost, pokud bychom zaměstnávaly běžné zaměstnance, nemáme jich tolik a máme nižší náklady. Také psychosociální podpora něco stojí. Přitom vytváříme hodnoty, za dobu provozu sociálního podniku prošlo podporou u nás 35 osob z cílových skupin, připravili jsme je na zaměstnání na běžném trhu práce. Cílová skupina totiž teď nemá až tak velký problém najít si práci, ale má problém si tu práci udržet. Před nástupem k nám nikdy nepracovali, nevědí, na co mají nárok, u nás procházejí pracovní socializací. Práce s nimi není zadarmo, my si na ni musíme vydělat. I MPSV potvrzuje, že mnoho sociálních podnikatelů, kteří vznikli s podporou z ESF (měli projekt na vznik sociálního podniku) a pracovali s cílovou skupinou mimo rámec zdravotně postižených, po konci projektu přešli na cílovou skupinu OZP, protože u této cílové skupiny je možná průběžná podpora od Úřadu práce, tedy z rozpočtu ČR (chráněná pracovní místa). Když to shrnu, fungovala dobře podpora na rozjezd podnikání, poté ale není další podpora pro cílovou skupinu mimo zdravotně postižené.“ **Petr Šeda**

názory & vzdělávání

Poslední návrh nebyl přijat, ale nadcházející změny na MPSV vedou k domněnce, že otázka takového zákona bude opět otevřena a mohl by být připraven v mnohem vyšší kvalitě. Speciální kategorií jsou sociální podniky, které nezaměstnávají postižené, ale jejímu zaměstnanci jsou lidé, kterým hrozí sociální vyloučení (po výkonu trestu, po léčbě závislosti apod.). Tyto firmy mají problém zajistit si udržitelné dlouhodobé financování. Když pro ně končí podpora MPSV, přechází mnohdy z podpory sociálně znevýhodněných, kterým třeba umožňuje pracovní socializaci, na podporu postižených, aby si zachovali státní podporu (více Box 2).

Sociální podnikání má i malou podporu v samosprávě. Jelikož závisí na individuálním rozhodnutí určité osoby, záleží v dnešním nastavení celého systému více na postoji daného úředníka než na nějakém koncepčním přístupu. Změna odpovědné osoby může vést ke změně přístupu a takové nejisté prostředí je demotivující. Přitom ve společnosti je kolem 3 % lidí s mentálním postižením, z toho přes 70 % lehce, což je více než 200 000 lidí. Dále se to týká lidí s fyzickým postižením nebo sociálně vyloučených. Jejich zapojení do většinové společnosti je velmi důležité. Česká společnost by se měla stát méně homogenní a více otevřenou.

Doporučení

- *Vytvořit podmínky pro předfinancování sociálních firem (zálohové platy místo současných plateb zpětně)*
- *Zvýšit transparentnost a předvídatelnost českého legislativního prostředí*
- *Zjednodušit přístup k financování investic*
- *Vytvořit proklientský informační systém, kde by se podnikatelé dozvěděli, jaké jsou jejich povinnosti vůči státu*
- *Změnit nastavení kontrolního mechanismu českých úřadů, aby se snížila administrativní zátěž a kontroloři nebyli hodnoceni podle nalezených chyb, ale dobře provedených kontrol*
- *Zajistit dlouhodobě stabilní financování pro sociální podnikání zaměřené na sociálně vyloučené osoby*
- *Přijetí zákona o sociálním podnikání*

názory & vzdělávání

O autorech:

Lucie Tungul vystudovala mezinárodní vztahy na Miami University v Ohiu a politologii a evropská studia na Univerzitě Palackého v Olomouci. Deset let působila na Fatih University v Istanbulu. Zaměřuje se na evropskou integraci, zejména europeizaci, demokratizaci, rozhodovací procesy, migraci a otázku evropské identity. V současné době je vedoucí výzkumu think-tanku TOPAZ a působí jako odborná asistentka na Katedře politologie a společenských věd Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Milan Pleva je spoluzakladatelem rodinné firmy Pleva, která zpracovává včelí produkty a na trhu působí od roku 1990. Původně podnikali jen s manželkou, dnes ve firmě pracují i dvě jejich děti jako jednatelé a zaměstnanci. Firma má zaměstnanců celkem dvanáct. V roce 2019 firma Pleva získala Ocenění za mimořádný přínos rodinné firmy v regionu a cenu veřejnosti Rodinná firma roku 2018.

Petr Šeda vystudoval sociální práci na katedře Křesťanské sociální práce Univerzity Palackého v Olomouci. Je zakladatel sociálního podniku naše Café, vede ho již šest let. Dále pracuje jako sociální pracovník a terapeut pro lidi se závislostí v neziskové organizaci P-centrum, a také na expertní pozici dluhové problematiky odboru sociálního začleňování Úřadu vlády ČR. V minulosti pracoval v běžném tržním prostředí jako obchodní zástupce velkoobchodu či vedoucí divize maloobchodního prodeje.

Editorka publikační řady: Mgr. Lucie Tungul, M.A., PhD.

Ke stažení dostupné na: <http://www.top-az.eu/ke-stazeni/>

TOPAZ ani Konrad-Adenauer-Stiftung nenesou žádnou odpovědnost za fakta či názory vyjádřené v této publikaci. Názory publikované v této studii nejsou názory TOPAZu ani Konrad-Adenauer-Stiftung. Plná zodpovědnost za názory leží na autorovi publikace.